

ANGMAGSSALIK 75 ÅR

Af Kaj Jensen

Den 26. august i år kan Angmagssalik distrikt fejre 75-års jubilæum for kolonisationens påbegyndelse. I forhold til distrikterne på vestkysten af Grønland er det ikke nogen imponerende alder, men det fortjener dog at bemærkes, da oprettelsen af handels- og missionsstationen i Angmagssalik bragte en ellers helt isoleret stamme ind under kolonisationsarbejdet.

Datoen 26. august 1894 kan der måske diskuteres om, idet det ikke var den første handelsdag eller den første dag missionær Rüttel begyndte sin kristendomsforkyndelse blandt østgrønlænderne, men den dag da Den kongelige grønlandske Handels skruebarkskib „Hvidbjørnen“ ført af kaptajn Gustav Holm ankom til Tasiussaq, som er det grønlandske navn for fjorden ved Angmagssalik. Om dette skriver afdøde kolonibestyrer Johan Petersen i koloniens dagbog: „Om morgenen sås landet ved Kap Dan og om aftenen ankrede vi i Tasiussaq på samme sted hvor „Hekla“ lå i 1892“. („Hekla“ var daværende premierløjtnant i marinen Carl Ryders ekspeditionsskib, som anløb Tasiussaq, og Johan Petersen var med på ekspeditionen som tolk). Den 27. august valgtes stedet for koloniens placering, og man udpegede „Sofies Havn“, en lille vig ved Tasiussaq, losningen af skibets last samt bygningen af provianthuset blev straks påbegyndt, og den 24. september handlede der første gang med folk fra Sermilikfjorden.

Så kan man jo diskutere, om handelsstationens jubilæumsdato skal være den dag, skibet ankom til distriktet med de fornødne materialer, eller den dag da man første gang handlede med den lokale befolkning.

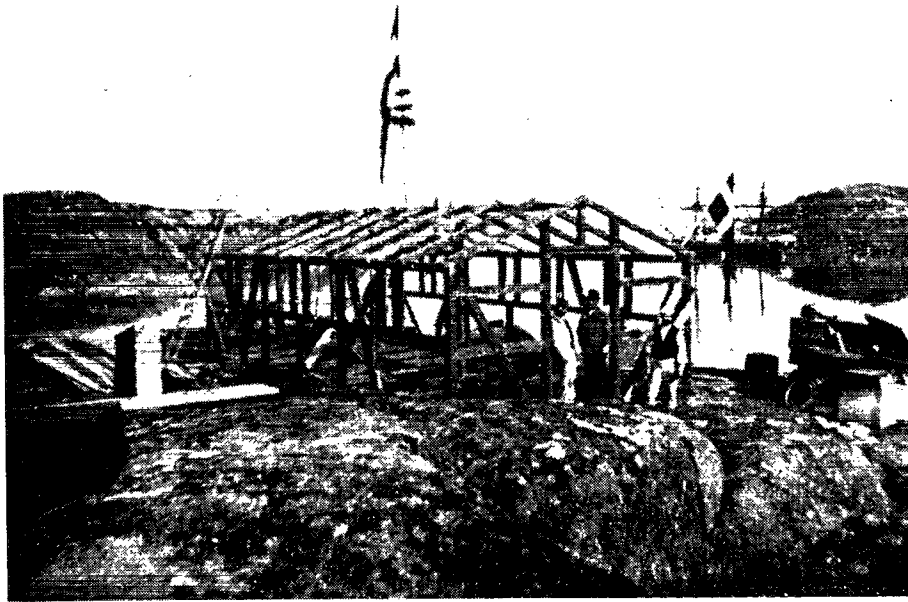
Ved selve handelsstedet var der oprindeligt ingen fast beboelse, det regnedes for at være et ikke alt for godt sommer-fangststed. Grunden til placeringen ved Tasiussaq må sikkert søges i, at stedet er nogenlunde midt i distriktet, her er en god elv, som dengang var fuldt tilstrækkelig til pladsens forsyning med vand, samt en god havn for ikke for store skibe. Havnen har dog den fejl, at vandet falder helt bort fra den indre del, hvor handelsstationens pakhus oprindeligt var placeret, men da der dengang

kun kom 1 højst 2 skibe til kolonien om året, har man åbenbart ment, at fordelene ved placeringen på dette sted var så store, at man kunne se bort fra ulemper med den lave vandstand.

Det egentlige stød til koloniens oprettelse var daværende premierløjtnant i marinen Gustav Holms ophold i distriktet vinteren 1884–85. Som et kuriosum kan meddeles, at skulle man tidligere have at vide, hvor gamle de ældre grønlandere i distriktet var, fik man at vide, „jeg var så og så stor, da „sakutoq“ var her,“ eller „jeg sejlede selv min kajak til „sakutoq“s vinterplads.“ Derudfra måtte man så regne sig til alderen i 1884 og så arbejde sig frem til nutiden. „Sakutoq“ var Gustav Holm, der jo var premierløjtnant i marinen og altså soldat. Da Gustav Holm rejste sydpå med koneyåde i forsommeren 1885 lovede han befolkningen, at han ville arbejde på, at der oprettedes et handelssted i distriktet. Det tog imidlertid 10 år, før dette hans løfte kunne gå i opfyldelse.

Sommeren 1893 ankom et norsk skib til Tasiussaq og lagde sig i vinterhavn der, dette skib var forsynet med forskellige handelsvarer for tuskhandel med eskimoerne, og kaptajnen på skibet opkøbte alle de skind, som var gemte til den lovede handelsstation, bl. a. menes skibet at have købt mindst 60 bjørneskind, og nogle af disse blev efter grønlandernes udsagn købt til fantastiske priser. En mand påstod således overfor kolonibestyrer Johan Petersen, at han havde fået en pengepung med 13 øre for et bjørneskind. En anden sagde, at han for 4 bjørneskind havde fået 1 islandsk trøje samt tøj til 2 skjorter og 1 anorak. En tredje sagde, at han for 2 bjørneskind havde fået 1 halstørklæde og tøj til 1 anorak. Men disse udtalelser må nok tages med noget forbehold, og det skal også bemærkes, at skibets kaptajn tog sig af de syge, som henvendte sig til ham om hjælp. Han hjalp dem med både medicin og mad, så meget han kunne, og en ung pige, som havde mistet tærne på begge fødder af koldbrand, sikrede han ophold ombord på skibet, medens hun blev behandlet af ham. Ingen af grønlanderne ville have hende i huset. Senere fandt han hende et opholdssted, før skibet rejste fra distriktet, hvilket forøvrigt skete en ugestid før „Hvidbjørnen“ ankom med personale og forsyninger til den nye handels- og missionsstation.

Før handels- og missionsstationens oprettelse var mord ingen større sjældenhed blandt østgrønlanderne, og med mordene fulgte blod-hævnen, idet den myrdedes familie hævnede sig på morderen eller dennes familie. Det skete derfor ikke så sjældent, at folk, som var i familie med en morder, udvandrede til mere afsides egne af distriktet for at undgå denne blodhævn. Når de havde holdt sig i „skjul“ nogle år, kom de atter tilbage til mere befolkede egne i håb om, at hævnfølelsen var kølnet noget i mellemtiden. Det skete dog også, at de ikke kom tilbage. Formodentlig er de døde af sult under misfangstperioder, som ikke var så sjældne dengang.

*Rejsning af den første bygning »Kastellet«
i Angmagssalik 1894.* Foto: Tilh. Arktisk Institut.

Om et mord og sandsynligvis et hævn mord foretaget i sommeren 1893 skriver Johan Petersen i dagbogen: „Blandt andet fortalte ovennævnte (en besøgende grøn­lænder) at Simiok var blevet dræbt af Pitika. Samme år blev sidstnævnte person dræbt af Maratuk og dennes broder under følgende omstændigheder: Pitika var i besøg ved Avdlukit – et sted på østsiden af Angmagssalikfjorden – hos Kursagaq, der stod i telt der. Maratuk gik da op i teltet og dræbte Pitika ved at stikke ham flere gange med en kniv, og efter denne udåd smed han offeret i havet. Da jeg spurgte fortælleren om, hvad de tilstedeværende gjorde ved den ovennævnte tildragelse, sagde han, at de intet gjorde af frygt for at få samme medfart, hvis de modsatte sig mor­derens forsæt. De egentlige grunde til mordene kunne jeg ikke få ud af fortælleren. Som så mange af sine landsmænd var han bange for, at morderen skulle hævne sig på ham, hvis han fik at vide, hvem der havde røbet ham.“

Ret naturligt har der været megen overtro på så mange områder f. eks. i forbin­delse med barnefødsler, fødsel af dødfødte børn, forbud mod bortgivelse af frisk kød fra småsæler o. s. v. Men det er – officielt – altsammen bortfaldet efter at hele be­folkningen er blevet døbt. Men der eksisterer sikkert stadig en hel del overtro, specielt på de små afsides bopladser. „Qivitut“ kendtes derimod, såvidt jeg har kunnet få

opklaret, ikke i tidligere tid, overtroen om disse fjeldgængere er bragt til distriktet efter 1894, men de spiller ikke nær så stor en rolle, som de gør ved mindre bopladser i det nordlige Vestgrønland i mørketiden. En af grundene hertil er sikkert, at der ingen mørketid er i Angmagssalik, hele distriktet ligger syd for polarkredsen.

I 1884 da Gustav Holm første gang holdt mandtal, var der kun 413 personer i Angmagssalik distrikt, men i 1894, da kolonien blev oprettet, var der kun 243 personer. Der havde i de forløbne 10 år været nogle år med misfangst, og en del mennesker var døde af sult, og nogle var, såvidt det kan oplyses, udvandrede til Vestgrønland. Men i 1967 var der ialt 2.206 grønlandere i distriktet, så man vil se, at befolkningstallet er mere end nidoblet fra 1894. Har koloniens oprettelse ikke betydet andet, har den i det mindste bevirket, at der fødes flere børn, og at ingen mennesker dør af sult, selvom der indtræffer misfangst. Til det nævnte befolkningstal må endvidere lægges en stor del af Scoresbysunds befolkning, idet 87 personer i 1925 afrejste fra Angmagssalik for at tage ophold ved Scoresbysund. Denne store forøgelse af folketallet kan let blive alt andet end en fordel. Flertallet af angmagssalikkerne bor på et ret lille område og skal hovedsagelig leve af sælfangst. I de senere år er der ganske vist kommet noget torskefiskeri ved pladserne Kap Dan og Kungmiut, men dette fiskeri kan højst have betydning for disse to bopladser og kan ikke – efter min mening – danne grundlag for en agitation for at flytte til et af de to steder og opgive fangsterhvervet til fordel for fiskeriet, dertil er torskemængden ikke stor nok, og antallet af effektive fiskedage for ringe.

Antallet af indhandlede sælskind pr. person er steget ganske pænt. I 1900–01 var befolkningen på 411 personer født i Grønland, og der indhandlede ialt 674 sælskind. Med et befolkningstal på 2.200 fangedes der i 1967–68 8.361 sæler. Men her må man huske, at i 1900–01 brugte befolkningen først og fremmest sælskindene til egen påklædning, og det var kun overskudet der blev solgt til Den kongelige grønlandske Handel, medens man sikkert kan gå ud fra, at næsten alle producerede sælskind bliver solgt til Handelen idag. Den tilsyneladende produktionsforøgelse svinder derved meget stærkt ind – ja, jeg er tilbøjelig til at tro, at den helt forsvinder.

I modsætning til fordringerne til befolkningens bosættelse, når man tænker på fiskerne, hvor man af hensyn til fiskeristationerne – hvadenten det er salterier eller fryserier – gerne ser befolkningen samlet på så få pladser som muligt, bør sælfangerne spredes over et større område. Om man så, når og hvis det bliver aktuelt, vil søge nordpå eller sydpå, vil tiden vise. Der har været gjort forsøg på en spredning fra befolkningens side, idet ca. 150 personer i 1938 besluttede sig til at rejse ned og bosætte sig ved Skjoldungen, hvor der ofte i tidligere tider har været bosat folk fra

Den nuværende handelschefbolig og ved siden af det gamle sygehus.

Angmagssalik-området, og hvor der efter hvad der blev fortalt mand og mand imellem skulle være så mange sæler, at man omtrent kunne tage dem med de bare næver. De første år, folkene boede dernede, var der gode fangstforhold, men efterhånden kom der mange og lange perioder med misfangst, og i 1942 rejste halvdelen af udflytterne tilbage til deres gamle bopladser, og senere er de sidste udflyttere fra Skjoldungen kommet tilbage til hovedområdet.

Også udflytning nordpå har været etableret de seneste år, denne udflytning var – i modsætning til hvad der var tilfældet med udflytningen til Skjoldungen – kun planlagt til at vare et enkelt år, hvorefter udflytterne skulle komme tilbage til deres gamle bopladser igen. Denne form for udflytning gav i det mindste for de familier, som flyttede nordpå til omegnen af Kangerdlugssuaq, et strålende resultat og er måske den form, som bør praktiseres, selv om den jo ikke rigtigt kan forenes med de krav, som idag stilles til bl. a. børnenes adgang til undervisning.

Bjørnejagten er gået meget stærkt tilbage i det egentlige Angmagssalik-område. Omkring århundredskiftet indhandlede der af 400 indbyggere 60–70 bjørneskind, og man har nok lov til at gå ud fra, at det er alt, hvad der er fanget. I 1966–67 fangedes der ialt 29 bjørne i det man tidligere kaldte Angmagssalik-distriktet, men samme år fangede udflytterne ved Kangerdlugssuaq 25 bjørne. Noget kunne tyde på, at bjørnene har lært at gå udenom det stærkt befolkede distrikt.

Landjagten og dermed rævefangsten har altid været uden betydning i Angmagssalik distrikt.

Handelsstedets udvikling foregik roligt og „normalt“ til og med 2. verdenskrig. Befolkningstallet voksede støt, i 1894 243 individer, i 1933 820, i 1940 940, i 1955 1588 og i 1967 2206 personer født i Grønland.

Under anden verdenskrig var Angmagssalik i realiteten afskåret fra Vestgrønland. Forsyningerne til distriktet kom fra Amerika, som tilfældet var i det øvrige Grønland, men de ankom med de skibe, som forsynede de amerikanske anlæg i Østgrønland. Disse anlæg var først og fremmest flyvepladsen ved Ikateq-sundet mellem Angmagssalikfjorden og Sermiligaq. Denne flyveplads påbegyndtes i 1941, og var oprindeligt tænkt som en mellemlandingsplads for fly-trafikken mellem USA og England, men inden pladsen blev færdig, var flyene så udviklede, at de kunne flyve direkte fra New Foundland til Island. En mellemlanding i Østgrønland var overflødig. Endvidere byggedes flere radio-vejstationer i Østgrønland til at forsyne de allieredes flytjenester med meteorologiske oplysninger, som var af stor betydning ved fly-bombardementerne af det europæiske fastland.

Indtil 1947 fandtes der ingen demokratiske institutioner i Østgrønland, først i dette år oprettedes der et „distriktsråd“ i Angmagssalik, idet Administrative Bestemmelser for Østgrønland af 16/9 1947 trådte i kraft. Rådet bestod af lige mange grønlandske og danske medlemmer. De danske var „fødte“ medlemmer, og kolonibestyrelsen var formand. De første grønlandske rådsmedlemmer udpegedes af inspektøren og kolonibestyrelsen. Derefter valgte „Østgrønlandernes Råd“ selv sine egne medlemmer, og valget gjaldt for 2 år. 1. januar 1957 ændredes denne valg måde, der

Angmagssaliks nye sygehus.

indførtes almindelig valgret, inspektøren, lægen, præsten og skolelederen var faste medlemmer af rådet, og der valgtes yderligere indtil 14 medlemmer. Den tjenstgørende inspektør var formand for rådet. Endelig udvidedes loven om Grønlands Landsråd og de grønlandske kommunalbestyrelser den 1. januar 1963 til også at gælde i Øst- og Nordgrønland, og der valgtes ved almindelig valgret en kommunalbestyrelse på 9 medlemmer, som ud af sin egen midte valgte en formand. Begrebet „fødte“ eller „faste“ medlemmer af rådet bortfaldt. Hermed var de 2 særlige områder Øst- og Nordgrønland bragt ind under samme administration som det øvrige Vestgrønland, og øen betragtes herefter som et samlet hele.

At Grønland med sine efterhånden ca. 45.000 indbyggere – heri er medregnet hele befolkningen, altså også personer som ikke er født i Grønland, men som er deroppe som sæsonarbejdere, lærere, læger, Handelens personale med meget mere – efterhånden er samlet „under een hat“ er vel kun en fordel, men man må efter min mening ikke glemme, at kolonisationsarbejdet påbegyndtes 1721 i Vestgrønland, men først i 1894, altså 173 år senere, i Østgrønland. Det kan selvfølgelig diskuteres, hvor

meget eller hvor lidt man i Vestgrønland har nået på disse 173 år, for de nordligere områder nogle år færre, men man kan ikke underkende, at noget er der sket, således at vestgrønlænderne må være „foran“ på visse områder – bl. a. skolevæsenet – og det bør man sikkert tage hensyn til i fremtiden.

Det er vanskeligt at spå, og især om fremtiden, som Storm Petersen siger, og det er selvfølgelig rigtigt, men derfor kan man vel alligevel have lov til at gøre sig sine tanker om, hvordan det skal gå anmagssalikkerne. Ser vi bort fra den indvandrede del af befolkningen, er Angmagssaliks indbyggerantal mere end fordoblet fra 1894 til idag. Såfremt denne udvikling fortsætter, er det ganske givet, at distriktet ikke kan brødføde denne befolkning, det er vel allerede tilfældet idag. Antallet af nedlagte sæler stiger ikke i takt med befolkningsforøgelsen. Man må have lov til at mene, at det nuværende antal sælfangere ikke må forøges ret meget, hvis de skal kunne opnå et nogenlunde rimeligt udbytte pr. fanger, selvom man fortsætter med at tage ud på de tidligere omtalte fangstrejser til Kangerdlugssuaq i nord og Umivik i syd.

Der har i mange år været en vis mængde torsk specielt i Angmagssalikfjorden ved Kungmiut – man fiskede som det siges „til husbehov“ om vinteren – og først sidst i 1950-erne kom der pludseligt så mange torsk, at der virkelig kunne etableres en indhandling ved Kungmiut og senere ved Kap Dan. Man må vel se i øjnene, at når torsken kom så sent til Østgrønland, er der også fare for, at den hurtigt kan forsvinde igen, det vil altså sikkert ikke være klogt at sætte alt for store forhåbninger til torskefiskeriet, men bare udnytte torskemængden så længe den er der.

Udfor distriktet i Danmark Strædet findes der ret gode fiskebanker med bl. a. helleflynder, men man kan desværre ikke komme ud til dem det meste af året på grund af storisen.

Det siges endelig af fagfolk, at området ikke har større geologisk interesse, altså ingen chancer for minedrift.

Alt i alt trøstesløse udsigter, hvis befolkningstallet fortsat skal øges så hurtigt som hidtil. Men hvorfor ikke opfordre anmagssalikkerne til at rejse til Vestgrønland og økonomisk støtte de familier, som er villige til at rejse. Hvis man kan bibeholde antallet af fangere og fiskere, som det er idag, kan disse vel godt få en god, men ikke luksuriøs tilværelse i Østgrønland. Og det befolkningsoverskud, som naturligt fremkommer, kunne man så agitere for at få anbragt i Vestgrønland, der vel bedre skulle være i stand til at optage dem end det lille Angmagssalik-område.